

Соціологія війни та внутрішньо переміщених осіб

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>Другий (магістерський)</i>
Галузь знань	<i>054 Соціологія</i>
Спеціальність	<i>054 Соціологія</i>
Освітня програма	<i>Сертифікатна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»</i>
Статус дисципліни	<i>Обов'язкова</i>
Форма навчання	<i>очна(денна)/дистанційна/змішана</i>
Рік підготовки, семестр	<i>перший семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>4 кред. ЕКТС/120 годин</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>залік</i>
Розклад занять	
Мова викладання	<i>Українська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>Лектор і практичні: к.с.н., доцент Єнін Максим Наїмович +380953246408;</i>
Розміщення курсу	Moodle КПІ імені Ігоря Сікорського

Програма навчальної дисципліни

Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Навчальна дисципліна спрямована на освоєння умінь та навичок проводити аналіз причин, наслідків та шляхів вирішення військових конфліктів, застосування спеціальних методик їх дослідження. Курс орієнтує на основні поняття, проблеми та теорії, що існують в предметному полі соціології війни, вивчення політичних й наукових дискурсів, мобілізаційних практик феномену війни, емпіричних методів дослідження в даній галузі знання. Окремий блок тем присвячений розгляду ВПО як соціальної групи з особливими потребами, особливостям державної політики, а також взаємодії державних органів з бізнесом та громадянським суспільством щодо адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Відповідно до вимог сертифікатної програми «Врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері» метою дисципліни є формування здатностей:

- запроваджувати методики врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері, враховуючи їх багатовимірний характер;
- висувати рекомендації щодо подолання наслідків соціально-політичних конфліктів;
- розуміти та використовувати методологію та методи соціологічних досліджень та інших релевантних дисциплін у контексті врегулювання конфліктів;
- володіти навичками концептуального /та методологічного забезпечення діяльності державних та недержавних організацій з врегулювання конфліктів та миробудівництва.

Відповідно до вимог сертифікатної програми «Врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері» завданням дисципліни є формування таких результатів навчання:

- уміти застосовувати сучасні концепції (з опертям на історичну макросоціологію) та інші релевантні дослідницькі програми для створення ефективних методик врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері.
- використовувати сучасні методи для дослідження та врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері.
- запроваджувати методики врегулювання конфліктів в соціально-політичній сфері, враховуючи їх багатовимірний характер.
- висувати рекомендації щодо подолання наслідків соціально-політичних конфліктів.

Зміст навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Всього	у тому числі			
		Лекції	Семинарські	Лабораторні (комп'ютерні й практикум)	СРС
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти вивчення війни					
Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології.	7	2	2		3
Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі	5		2		3
Тема 3. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності	7		2		3
Тема 4. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід)	7	2	2		3
Тема 5. Війна і масова комунікація	7		2		3
Темам 6. Масова свідомість, громадська думка і війна. Масова свідомість у прифронтовій зоні	7		2		3
Тема 7. Методологічні і методичні питання виміру девіації в зоні проведення бойових дій	7	2	2		3
Тема 8. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси	7	2	2		3
Всього за розділом 1.	48	8	16		24
Розділ 2. Військовий конфлікт на Донбасі в дзеркалі соціологічних досліджень					
Тема 9. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні	6		2		4
Тема 10. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації (в контексті війни на Донбасі)	8	2	2		4
Тема 11. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій	7		2		5
Тема 12. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни. Економічна поведінка населення у прифронтовій зоні Донбасу в умовах збройного конфлікту	6		2		4
Тема 13. Реалії і тенденції окупації	6		2		4

Донбасу. Донбас як стигматизована спільнота.					
Тема 14. Донбас: сценарії розвитку та реінтеграції	6		2		4
Всього за розділом 2.	39	2	12		25
Розділ 3. ВПО у дзеркалі соціологічних досліджень					
Тема 15. Міграційні тенденції в Україні. Зовнішні та внутрішні міграційні тенденції українського населення	8	2	2		4
Тема 16. ВПО як соціальна група в соціальній структурі українського населення. Адаптація та інтеграція ВПО.	8	2	2		4
Тема 17. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації ВПО у приймаючих громадах України. Умови скасування статусу переселенця.	8	2	2		4
Тема 18. Фактори і бар'єри соціальної адаптації вимушених мігрантів.	9	2	2		5
Разом за розділом 2	33	8	8		17
Всього годин	120	18	36		66

Навчальні матеріали та ресурси

Для успішного вивчення дисципліни достатньо опрацювати навчальний матеріал, який викладається на лекціях, а також ознайомитись з літературою.

Базова

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Розумкова. Київ. 2019. 144 с.
2. Єнін М. Ідеологічні форми та ціннісні модифікації патріотизму української молоді (на основі аналізу модернованих групових дискусій) // Ідеологія та політика. 2018. №2. С. 61 – 93.
3. Єнін М., Мельниченко А., Мельник Л. Гібридна війна як різновид соціально-політичних конфліктів: сутність, технології, домінуючі дискурси // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2019. №25. С. 102-112.
4. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія / О.А. Малиновська. К. : НІСД, 2018. 472 с.
5. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія / за ред. І. Ф. Кононова; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» – Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2018. 230 с.

Допоміжна

1. Андриевский Т. Гибридная война: сущность и базовые стратегии. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=595630>
2. Афанасов Н. Новые войны – старая этика // Логос. 2019. №3. С. 157-180.
3. Багінський А. Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 94-126.
4. Багінський А. Еволюція теорій врегулювання збройних конфліктів у другій половині ХХ сторіччя // Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. 2020. №3 (47). С. 37-42.
5. Багінський А. Місцева миротворчість у врегулюванні конфлікту // Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. 2021. №1 (49). С. 8-13.
6. Балакірієва О. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції (наукова доповідь). НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2016. 140 с.

7. Батаева Е., Попова О. Факторы и барьеры социальной адаптации вынужденных мигрантов // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. №4. С. 20 – 27.
8. Батаева Е., Попова О. Социокультурный капитал вынужденных мигрантов: теория и проблема измерения // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017. С. 41 – 52.
9. Бурлачук В. Збройний конфлікт і культурна відмінність. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2014. С. 11-15.
10. Василець О., Єнін М. Патріотичне виховання української молоді: механізми раціоналізації // Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2017. №2. С. 87-100.
11. Верховод Л. Принципи дослідження економічної поведінки в прифронтових зонах Донбасу за умов гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016.
12. Головин Н. О социологическом изучении войны. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/828/730/1217/016.GOLOVIN.pdf>
13. Горячев А. Феномен гибридной войны в сирийском контексте // Военный академический журнал. 2018. №2. С. 28-36.
14. Гиегерих Б. Гибридная война и изменяющийся характер конфликта // The Quarterly Journal. 2016. №2. С. 75-83.
15. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: збірник наук. праць / За заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 383 с.
16. Гірник Г. Стан вищої освіти в Україні як чинник формування міграційних установок української молоді // Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2017. №1. С. 22 – 32.
17. Гірник Г. Ціннісні орієнтири у формуванні та реалізації життєвих стратегій українських освітніх мігрантів // Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. 2017. Випуск 9. С. 277 – 284
18. Демидов А. Стратегия «управляемого хаоса», как одно из проявлений политики «гибридных войн» // Геополитический журнал. 2015. №2. С. 16-21.
19. Єнін М., Стефанович А. Медіаімідж збройних сил України як складова популяризації військової служби серед молоді // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. – Київ; Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. №4 (52). С. 6–16.
20. Єнін М., Стефанович А. Висвітлення воєнного конфлікту на Донбасі в порядку денному українського телебачення // Журналістика та реклама: вектори взаємодії : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 березня 2021 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 245–248.
21. Єнін М., Зоріна А., Макаренко Д., Мельник Л. Постконфліктне врегулювання збройного протистояння в Боснії та Герцеговині: імплементація досвіду в Україні (на основі соціологічних глибинних інтерв'ю експертів) // Удосконалення шляхів розвитку людського капіталу як фактор підвищення мобілізаційного потенціалу України : Монографія. / За заг. ред. Чолій С. В., Перга Ю. М. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 63–86.
22. Єнін М. Біженці // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Біженці> (дата звернення: 3.01.2022).
23. Журба І. Інтернет-видання «Л/ДНР» як засоби інформаційної боротьби в гібридній війні на Донбасі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017. С. 133-141.
24. Злобіна О. Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 151-162.
25. Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО червень 2020 року. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_14_ukr_web.pdf
26. Іващенко Є. Внутрішньо переміщені особи: реалії та перспективи // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. 2019. №1. С. 181 – 188.
27. Ильин В. Обыватель и пассионарий как типы личности в контексте общественной стабильности и кризиса // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017. С. 29-41.

28. Калдор, М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху / пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковского; ред. перевода А. Смирнов, В. Софронов. М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. 416 с.
29. Кириллова А. Вовлеченность в религиозные практики как фактор интеграции мигрантов // Социс. 2016. №2. С. 119 – 128.
30. Князева О. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231-239.
31. Кононов И. Украинский кризис: причины, формы развертывания и возможные последствия // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 2014, № 1122. С. 39-47.
32. Кононов І. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 5-54.
33. Кононов И. Мировая гибридная война или буржуазный бланкизм. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017. Випуск 39. С. 146-153.
34. Кононов И. Понятие цивилизации в научных, идеологических и повседневных дискурсивных практиках военного времени в Украине // Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2018. Випуск 40. С. 14-28.
35. Кононов И. Донбасс: лаборатория войны, место социальной катастрофы // Социс. 2019. №7. 152-163.
36. Котеленець К., Алексеева А. Особливості організації польового етапу соціологічного дослідження в умовах гібридної війни в Україні // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231-239.
37. Куманьков А. Философия войны: краткий очерк истории. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofiya-voyny-kratkiy-ocherk-istorii/viewer>
38. Кучинская М. Феномен гибридной войны современных конфликтов: отечественный и западный военно-политический дискурс // Проблемы национальной стратегии. 2018. № 6 (51). С. 122-143.
39. Лібанова Е. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19 // Демографія та соціальна економіка. 2020. № 4 (42). С. 25–40.
40. Лібанова Е. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки // Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2. С. 10 – 26.
41. Лысак И. В., Наливайченко И. В. Патриотизм: отжившая ценность или актуальный тренд? Таганрог: Изд-во ЮФУ, 2013. 120 с.
42. Ляпіна Л. А. Мультикультуралізм як стратегія вирішення проблем культурного розмаїття: аналіз теоретичних моделей // Український соціум. 2017. № 1(60). С. 60 – 71.
43. Лобанова А. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 55-70.
44. Малиновська О. Сучасний розвиток міграційної політики ЄС та міграційні перспективи України // Демографія та соціальна економіка. 2021. № 2 (44). С.92–109.
45. Месснер Е. Хочешь мира, победи мятежную. URL: http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf
46. Петренко О. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 193-207.
47. Пархоменко С. Фактор ідентичності в українській кризі: приклад Донбасу // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія. 2015. Вип. 12. С. 245-253.
48. Патриотизм у системі сучасних суспільних цінностей : матеріали XV науково-практичної конференції. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2016. 188 с.
49. Патриотизм и патриотическое воспитание в контексте вызовов современности. Материалы Международной научно-практической конференции. г. Минск, 16–17 мая 2019 г.
50. Плясов В. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 105-115.
51. Полулях Ю. Мемлекси окупованої реальності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 163-192.

52. Прядко О. Кризові явища в історичній пам'яті народу: теоретико-методологічні проблеми // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 116-125.
53. Прядко О. Использование руководством т. н. «ЛНР» исторической памяти населения в условиях ведения гибридной войны // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017. С. 85-101.
54. Романюк О. Російсько-український воєнно-політичний конфлікт: причини та шляхи розв'язання // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2015. № 3 (26). С. 244-246.
55. Небренчин С. Мировой финансовый капитал – спонсор и организатор гибридных войн // Военный академический журнал. 2018. № 2(18). С. 53–57.
56. Погуляйло Т. О. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ, 2021. № 1 (49). С. 44 – 50.
57. Российско-украинский конфликт: перспективы и параметры миротворческой миссии ООН на Донбассе // Материалы для трёхсторонней экспертной встречи 14-17 августа 2018г., Каденаббия, Италия. Киев, 2018. 241 с.
58. Ручка А., Танчер В. Багатокультурність: чинники, проблеми, нові перспективи суспільного розвитку // Український соціологічний журнал. 2017. № 1–2. С. 9 – 16.
59. Рущенко І. Методологічні і методичні питання виміру рівнів девіації в зоні проведення бойових дій // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 71-90.
60. Рущенко І. Тактика керованого хаосу як інструмент гібридної війни // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017. С. 5-28.
61. Рущенко І. Соціологія на війні // Український соціум. 2017. № 1-2. С. 43-52.
62. Савич А. Комунікативні інструменти протидії інформаційної агресії Росії: світовий досвід // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія. 2015. Вип. 12. С. 270-277.
63. Скокова Л. Интернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 218-230.
64. Скокова Л. Досвід якісних досліджень у царині військових студій. Рецензія на книги: Routledge Handbook of Research Methods in Military Studies / (eds). Joseph Soeters, Patricia M. Shields, Sebastiaan Rietjens. – New York: Routledge, 2014. – 336 p. The Routledge Companion to Military Research Methods / (eds). Williams A., K. Jenkins, M. Rech, R. Woodward. – New York: Routledge, 2016. 432 p. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (310), червень 2017.
65. Требін М. Соціологія війни П. О. Сорокіна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 2016. № 3 (30). С. 95-107.
66. Требін М. «Гібридна» війна як нова українська реальність // Український соціум. 2014. №3 (50). С. 113-127.
67. Хобта С. В. Соціологія війни як завдання української соціології // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 126-150.
68. Чантурія А. В. Політичні інтернет-меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 208-217.
69. Чолій С. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 25-60.
70. Yenin M. Terrorist organizations and social technologies in conditions of the hybrid war // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ; Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2016. № 3/4. С. 24-29.
71. Фридман «Гібридна війна» понятій. URL: <https://vestnik.mgimo.ru/jour/article/view/623>
72. Уолцер М. Триумф теорії справедливої війни (и опасности успеха). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/triumf-teorii-spravedlivoy-voyny-i-opasnosti-uspeha>.
73. Corbe M., Cusumano E. Civil-Military Response to Hybrid Threats. 2018. 320 p.

74. Hoffman F. Conflict in the 21-st century: the rise of hybrid war. URL: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.

75. Panait I. The hybrid war concept – arguments for and versus // International Relations. 2015. №3. P. 130-141.

76. Pasitselska O. Ukrainian crisis through the lens of Russian media: Construction of ideological discourse // Discourse & Communication. 2017. №11. P. 591-608.

77. Pozniak, O. V. Ukrainian Migrants in Europe: Situation Depending on the Region of Stay. Demography and Social Economy. 2021. – №2 (44). – 110-126.

78. Sandawi S. Hybrid Threats: The Shape of Wars to Come. URL: <https://www.jstor.org/stable/24232924?seq=1>

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

5.1 Денна форма

Лекційні заняття

№ з/п	Назва теми лекції та перелік основних питань (завдання на СРС)
1.	Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології. Соціологія війни і військова соціологія Основні питання: Соціологія війни і військова соціологія: об'єкт, предмет, напрямки дослідження. СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор). Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018, Калдор, 2015; Головин, електр.ресурс.
2.	Тема 2. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід) Основні питання: Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни. СРС: Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів (на прикладі ВПО). Література: Злобіна, 2016; Котеленець, 2016; Скокова, 2017.
3.	Тема 3. Методологічні і методичні питання виміру девіації в зоні проведення бойових дій Основні питання: Війна як каталізатор девіантності. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології. Колабораціонізм – найбільш небезпечна девіація воєнного часу. «Луганський синдром»: теорія І. Кононова. СРС: Збройний конфлікт і культурна відмінність (на основі статті Бурлачука). Література: Руценко, 2016; Бурлачук, 2014; Кононов, електр.ресурси.
4.	Тема 4. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни. СРС: Геополітична складова української політичної кризи 2013-2014 рр. Внутрішньоукраїнська динаміка кризи. Комунікативні інструменти протидії інформаційної агресії. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення. Література: Yenin, 2017; Горячев, 2018; Гiegerix, 2016; Кучинская, 2018; Panait, 2015; Небренчин, 2018; Єнін, 2019. Кононов, 2014, 2019; Романюк, 2015; Пархоменко, 2015; Плясов, 2016; Савич, 2015; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.
5.	Тема 5. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації (в контексті війни на Донбасі) Основні питання: Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму. СРС: Формування патріотизму в культурно-освітньому просторі. Патріотизм як ціннісна основа

	національної ідентичності. Література: Єнін, 2017, 2018; Матеріали конференцій з патріотизму, 2016, 2019; Лысак, 2013.
6.	Тема 6. Міграційні тенденції в Україні. Зовнішні та внутрішні міграційні тенденції українського населення Основні питання: Масштаби та напрямки трудових міграцій українців. Причини міграцій. Наслідки міграцій. Компоненти зовнішньої міграції. Можливості впливу держави на зупинення відтоку мігрантів за кордон. СРС: Внутрішні міграційні переміщення. Вплив ковід-19 на зовнішні трудові міграції. Література: Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь, 2018; Лібанова, 2018, 2020; Миграция из Украины растет и приближается к критической. Данные 2018 года, электронный ресурс; Курило, электронный ресурс.
7.	Тема 7. ВПО як соціальна група в соціальній структурі українського населення. Адаптація та інтеграція ВПО. Основні питання: Визначення ВПО в нормативно-правових документах. Причини вимушеної міграції з Донбасу та Криму. Поняття та критерії адаптації й інтеграції ВПО. СРС: Соціальний капітал внутрішньо переміщених осіб і способи його зміцнення. Напрями оптимізації політики адаптації й інтеграції ВПО. Література: Тітар, 2016; Балакірева, 2016; Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь, 2018; Іващенко, 2019. Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО червень 2019 року.
8.	Тема 8. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації ВПО у приймаючих громадах України. Умови скасування статусу переселенця. Основні питання: Особисті, матеріальні, соціальні та культурні ресурси в процесі адаптації. Роль статі, освіти, професії в адаптаційних процесах. Умови скасування статусу переселенця. СРС: Соціокультурний капітал вимушених мігрантів: теорія і проблема вимірювання. Література: Батаєва, 2017; Тітар, 2016; Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО червень 2019 року.
9.	Тема 9. Фактори і бар'єри соціальної адаптації вимушених мігрантів. Основні питання: Вимушена міграція та рівні соціальної інтеграції до приймаючої спільноти. Фактори соціальної адаптації мігрантів. Соціальні бар'єри адаптації мігрантів. СРС: Релігійні практики та інтеграція мігрантів. Мультикультуралізм як культурна стратегія. Література: Батаєва, 2018; Кириллова, 2016; Балакірева, 2016; Ляпина, 2017; Ручка, 2017; Погуляйло, 2021.

Семінарські (практичні) заняття

Основні завдання циклу семінарських (практичних) занять:

сформувати у слухачів курсу:

- вміння працювати з науковою літературою;
- приймати активну участь у дискусії;
- формулювати та відстоювати свою позицію; розробляти та представляти презентації з ключових тем.

№ з/п	Назва теми заняття та перелік основних питань (перелік дидактичного забезпечення, питання для поточного контролю та завдання на СРС)
1	Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології. Соціологія війни і військова соціологія Основні питання: Соціологія війни і військова соціологія: об'єкт, предмет, напрямки дослідження. СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор). Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018, Калдор, 2015; Головин, електр.ресурс.
2	Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі Основні питання: Дослідження С. Стауффера. Концепція 4GW Уільяма Лінда (William S. Lind).

	<p>Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Культурологічний, соціобіологічний, економоцентричний і організаційний підходи до війни.</p> <p>СРС: Теорії справедливої війни.</p> <p>Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Калдор, 2015; Меснер (електр.ресурс); Требін, 2015, 2016; Уолцер, електр.ресурс; Макмаан Дж., електр.ресурс; Куманьков, електр.ресурс; Рущенко, 2017; Кононов, 2017.</p>
3	<p>Тема 3. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності</p> <p>Основні питання: Виклик кризи і війни і методологічні можливості соціології. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни.</p> <p>СРС: Методологічна ситуація в сучасній соціології.</p> <p>Література: Кононов, 2016; Князева, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.</p>
4	<p>Тема 4. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід)</p> <p>Основні питання: Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.</p> <p>СРС: Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів (на прикладі ВПО).</p> <p>Література: Злобіна, 2016; Котеленець, 2016; Скокова, 2017.</p>
5	<p>Тема 5. Війна і масова комунікація</p> <p>Основні питання: Мемлекси окупованої реальності. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни.</p> <p>СРС: Політичні інтернет-меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі. Інтернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація.</p> <p>Література: Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Петренко, 2016; Полулях, 2016; Чантурія, 2016; Скокова, 2016.</p>
6.	<p>Тема 6. Масова свідомість, громадська думка і війна. Масова свідомість у прифронтовій зоні</p> <p>Основні питання: Війна і пропаганда. Теорія масової свідомості. Суспільні опії: феномен і засіб управління масами.</p> <p>СРС: Практики використання джерел інформації на півночі Луганської області. Довіра до ЗМІ (проект «Масова свідомість населення в зоні воєнного конфлікту на Донбасі»). Інтернет-видання «Л/ДНР» як засоби інформаційної боротьби в гібридній війні на Донбасі.</p> <p>Література: Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Журба, 2016.</p>
7.	<p>Тема 7. Методологічні і методичні питання виміру девіації в зоні проведення бойових дій</p> <p>Основні питання: Війна як каталізатор девіантності. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології. Колабораціонізм – найбільш небезпечна девіація воєнного часу. «Луганський синдром»: теорія І. Кононова.</p> <p>СРС: Збройний конфлікт і культурна відмінність (на основі статті Бурлачука).</p> <p>Література: Рущенко, 2016; Бурлачук, 2014; Кононов, електр.ресурси.</p>
8.	<p>Тема 8. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси</p> <p>Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни.</p> <p>СРС: Тактика керованого хаосу як інструмент гібридної війни</p> <p>Література: Yenin, 2017; Горячев, 2018; Гiegerix, 2016; Кучинская, 2018; Panait, 2015; Небренчин, 2018; Єнін, 2019; Рущенко, 2016.</p>
9.	<p>Тема 9. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні</p> <p>Основні питання: Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії. Post-Soviet post-conscription.</p> <p>СРС: Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру (на основі статті А. Багінського).</p> <p>Література: Чолій, 2018; Багінський, 2018.</p>

10.	<p>Тема 10. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації (в контексті війни на Донбасі)</p> <p>Основні питання: Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму.</p> <p>СРС: Формування патріотизму в культурно-освітньому просторі. Патріотизм як ціннісна основа національної ідентичності.</p> <p>Література: Єнін, 2017, 2018; Матеріали конференцій з патріотизму, 2016, 2019; Лысак, 2013.</p>
11.	<p>Тема 11. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій</p> <p>Основні питання: Чим історичний і сучасний досвід Донбасу цікавий Україні і світу. Історія, етнічна структура й ідентичність. Регіональні авто- і гетеростереотипи та їх використання у практиках політичної влади в Україні.</p> <p>СРС: Геополітична складова української політичної кризи 2013-2014 рр. Російська інтервенція на Донбасі: цілі і специфіка. Роль і вплив Заходу в урегулюванні конфлікту на Донбасі. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення.</p> <p>Література: Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Кононов, 2014, 2019, Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Розумкова, 2019, Плясов, 2016.</p>
12.	<p>Тема 12. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни. Економічна поведінка населення у прифронтовій зоні Донбасу в умовах збройного конфлікту.</p> <p>Основні питання: Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування. Стратегії виживання мирного населення в умовах війни. Соціальна мімікрія як реальність у зоні воєнного конфлікту на Донбасі. Війна та економічна поведінка жителів прифронтових зон Донбасу: соціологічний вимір.</p> <p>СРС: Простір регіону в воєнний час: нові кордони і переміщення населення (стаття С. Хобти). Обиватель і пасіонарій як типи особистості в контексті суспільної стабільності і кризи (стаття Ільїна).</p> <p>Література: Лобанова, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Верховод, 2016; Ильин, 2016.</p>
13.	<p>Тема 13. Реалії і тенденції окупації Донбасу. Донбас як стигматизована спільнота.</p> <p>Основні питання: Військова складова окупації Донбасу. Соціально-економічна ситуація на окупованих територіях. Енергетична складова конфлікту на Сході України. Ідеологія та інформаційна політика в "ДНР-ЛНР". Стигматизація мешканців Донбасу.</p> <p>СРС: Екологічна ситуація на окупованих територіях. Використання керівництвом «ЛНР» історичної пам'яті населення в умовах ведення гібридної війни.</p> <p>Література: Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Розумкова, 2019. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Прядко, 2016; Кононов, 2017 та електр.ресурс.</p>
14.	<p>Тема 14. Донбас: сценарії розвитку та реінтеграції</p> <p>Основні питання: Сценарії розвитку подій на Донбасі. Перспективи запровадження миротворчої місії ООН на Сході України.</p> <p>СРС: Ситуація на Донбасі очима громадян України.</p> <p>Література: Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Розумкова, 2019. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.</p>
15.	<p>Тема 15. Міграційні тенденції в Україні. Зовнішні та внутрішні міграційні тенденції українського населення</p> <p>Основні питання: Масштаби та напрямки трудових міграцій українців. Причини міграцій. Наслідки міграцій. Компоненти зовнішньої міграції. Можливості впливу держави на зупинення відтоку мігрантів за кордон.</p> <p>СРС: Внутрішні міграційні переміщення. Вплив ковід-19 на зовнішні трудові міграції.</p> <p>Література: Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь, 2018; Лібанова, 2018, 2020; Миграция из Украины растет и приближается к критической. Данные 2018 года, електронний ресурс; Курило, електронний ресурс.</p>
16.	<p>Тема 16. ВПО як соціальна група в соціальній структурі українського населення. Адаптація</p>

	<p>та інтеграція ВПО. Основні питання: Визначення ВПО в нормативно-правових документах. Причини вимушеної міграції з Донбасу та Криму. Поняття та критерії адаптації й інтеграції ВПО. СРС: Соціальний капітал внутрішньо переміщених осіб і способи його зміцнення. Напрями оптимізації політики адаптації й інтеграції ВПО. Література: Тітар, 2016; Балакірева, 2016; Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь, 2018; Іващенко, 2019. Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО червень 2019 року.</p>
17.	<p>Тема 17. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації ВПО у приймаючих громадах України. Умови скасування статусу переселенця. Основні питання: Особисті, матеріальні, соціальні та культурні ресурси в процесі адаптації. Роль статі, освіти, професії в адаптаційних процесах. Умови скасування статусу переселенця. СРС: Соціокультурний капітал вимушених мігрантів: теорія і проблема вимірювання. Література: Батаєва, 2017; Тітар, 2016; Звіт національної системи моніторингу ситуації з ВПО червень 2019 року.</p>
18.	<p>Тема 18. Фактори і бар'єри соціальної адаптації вимушених мігрантів. Основні питання: Вимушена міграція та рівні соціальної інтеграції до приймаючої спільноти. Фактори соціальної адаптації мігрантів. Соціальні бар'єри адаптації мігрантів. СРС: Релігійні практики та інтеграція мігрантів. Мультикультуралізм як культурна стратегія. Література: Батаєва, 2018; Кириллова, 2016; Балакірева, 2016; Ляпина, 2017; Ручка, 2017; Погуляйло, 2021.</p>

Самостійна робота

1	<p>Тема 1. Теорії війни в соціологічному дискурсі Основні питання: Мері Калдор про старі і нові війни. Теорія війни в роботі Меснера. Література: Калдор, 2015; Меснер (електр. ресурс).</p>
2	<p>Тема 2. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси Основні питання: Роль громадянського суспільства у протидії гібридним викликам. Література: Corbe, 2018.</p>
3	<p>Тема 3. Поняття цивілізації в практиках воєнного часу Основні питання: Поняття цивілізації в наукових дискурсивних практиках. Поняття цивілізації в ідеологічних дискурсивних практиках. Поняття цивілізації в повсякденних практиках. Література: Кононов, 2018.</p>

Політика та контроль

1. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Опрацьовуючи навчальний матеріал кредитного модуля, слухачі виконують завдання до семінарських занять, пишуть модульну контрольну роботу та здають усно залік (додатки до силабусу). Ці види робіт сприяють закріпленню та поглибленню теоретичних знань з окремих тем модуля, розвивають навички самостійної роботи з першоджерелами, сприяють формуванню теоретичного соціологічного мислення та уяви.

Відвідуваність і виконання завдань

Слухачам складно буде належно підготуватись до практичного заняття та заліку, якщо вони будуть пропускати лекції. Щоб продемонструвати відмінні результати навчання, активна робота на лекційних заняттях є необхідною. Однак відпрацьовувати пропущені лекції не потрібно.

Активна участь слухачів сертифікатної програми на практичних заняттях є обов'язковою. Рейтинг значною мірою формуватиметься за результатами роботи на практичних (семінарських)

заняттях. Кожне пропущене практичне заняття (незалежно від причин пропуску) знижує підсумковий рейтинг з дисципліни. Немає конкретної кількості пропущених практичних занять, які потребуватимуть самостійного опрацювання відповідних тем (виконання завдань) і додаткового спілкування з цього приводу з викладачем. Разом з тим, слухач курсу, який пропустив практичні заняття, може отримати низький рейтинг, який не дозволить допустити його до заліку. В такому разі теми з пропущених семінарських занять мають бути обов'язково вивчені, а практичні завдання виконані. Контроль знань (розуміння) слухачем програми пропущених тем (виконання завдань) відбуватиметься під час спілкування з викладачем за графіком консультацій, доступним на сайті кафедри соціології або під час перерви у навчальному занятті. Слухач дисципліни, який виконає відповідні завдання отримає відповідні бали до рейтингу залежно від якості відповідей (виконання завдання).

Теми і завдання для практичних занять передбачені робочою програмою дисципліни, доступною з особистого кабінету слухача в системі «Кампус» або Moodle.

На лекціях та практичних заняттях допускається використання ноутбуків, смартфонів, але лише для цілей, зумовлених темою заняття і відповідним тематичним завданням. Використовувати зазначені (та інші подібні) засоби для розваги чи спілкування під час заняття не варто.

На практичному занятті дозволяється використовувати підготовлені письмові нотатки з питань теми заняття (або передбачених завданням), однак висловлювати позицію, читаючи з аркуша паперу не варто. Це характеризує рівень підготовки не з кращого боку.

Форми роботи

Лекційні і семінарські заняття проводяться відповідно до вимог нормативно-методичних документів та рейтингової системи оцінювання знань студентів. На лекціях використовуються комп'ютерні презентації з висвітленням основних положень тем, з урахуванням тематики занять: з підручників, навчальних посібників та словників з соціології.

На семінарських заняттях слухачі сертифікатної програми обговорюють матеріали лекцій, тексти статей, соціологічних досліджень, першоджерел та професійні коментарі щодо їх змісту. Семінарське заняття дає можливість оцінити, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з іншого – засвоювати завдання модульного контролю. Результати роботи оцінюються викладачем згідно діючої бальної системи. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилання на джерела; обґрунтованість особистих висновків.

Політика університету

Академічна доброчесність

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>. (інша необхідна інформація стосовно академічної доброчесності)

Норми етичної поведінки

Норми етичної поведінки студентів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

2. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Поточний контроль: [опитування за темою заняття, виконання завдань](#)

Календарний контроль: [проводиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силабусу.](#)

Семестровий контроль: [залік](#)

Рейтинг слухача складається з балів, які він отримує за наступні види робіт:

- 1) Відповіді на практичних заняттях
- 2) МКР
- 3) Залік

Розрахунок вагових балів

РСО з кредитного модуля складається з суми балів магістранта за усі виконані контрольні заходи протягом семестру (R_D).

$$R_D = r_{\text{сем}} + r_{\text{МКР}} + r_{\text{зал.}} = 100 \text{ балів}$$

$$r_k = r_{\text{сем}} + r_{\text{МКР}} + r_{\text{зал.}} = 72 + 8 + 20 = 100 \text{ балів.}$$

1. Відповіді на семінарських заняттях.

Ваговий бал – 4 бали при відповіді на більшість питань. Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $r_{\text{сем}} = 4 \text{ бали} * 18 = 72 \text{ бали}$.

2. МКР. Ваговий бал = 8 балів.

3. Залік = 20.

4. Заохочувальні бали

Написання тез на конференцію = 10 балів.

Написання та публікація статті = 20 балів.

Участь у 2 турі Всеукраїнської олімпіади = 10 балів.

Активна робота на лекціях: участь у дискусіях над проблемними питаннями = 1-2 б.

Умови позитивної проміжної атестації:

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації магістрант повинен мати не менше ніж 18 балів.

Умови допуску до заліку:

Умовою допуску магістранта до заліку є отримання попередньої рейтингової оцінки не менше як 36 балів. Переведення значення рейтингових оцінок з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки для виставлення їх до залікової відомості та залікової книжки здійснюється відповідно до табл.1

Табл.1

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Традиційна оцінка
95 - 100	відмінно
85 - 94	дуже добре
75 - 84	добре
65 - 74	задовільно
60 - 64	достатньо
Менш ніж 60	незадовільно

Слухач сертифікатної програми отримує найвищий рейтинг, якщо він бере активну участь на проведених семінарських заняттях, переважно надає повні та аргументовані відповіді, логічно їх викладає, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

Належна підготовка до практичного заняття займатиме в середньому 1,5-2 години. Викладач оцінює роботу слухача курсу на кожному практичному занятті, але конкретна підсумкова кількість балів за роботу на практичних заняттях виставляється викладачем під час першого і другого етапу проміжної атестації – на восьмому і шістнадцятому тижнях навчання відповідно. Рейтинг слухача курсу станом на 8-й тиждень (за результатами роботи на 6-8 практичних заняттях) і 16-й тиждень (за результатами роботи на наступних 6-8 практичних заняттях) навчання повідомляється на занятті чи в особистому кабінеті електронного кампусу.

Слухач курсу може оскаржити оцінку викладача, подавши відповідну скаргу викладачу не пізніше наступного дня після ознайомлення з виставленою викладачем оцінкою. Скарга розглядатиметься за процедурами, встановленими університетом.

3. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Рекомендації слухачам курсу

Працюючи на лекції слухачам курсу варто конспектувати основні поняття, ознаки, класифікації, визначення, алгоритми, про які розповідатиме викладач. Занотовані матеріали можуть бути використані при вирішенні завдання чи підготовці до практичного заняття.

При підготовці до практичного заняття важливо опрацювати лекційний матеріал певної теми, ознайомитись з додатковими ресурсами. При виникненні питань, виявленні незрозумілих положень необхідно обов'язково обговорити їх з викладачем.

Дистанційне навчання

Можливе синхронне дистанційне навчання з використанням платформ для відео-конференцій та освітньої платформи для дистанційного навчання в університеті.

Інклюзивне навчання

Допускається

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено доцентом кафедри соціології, к.с.н, доцентом, Єніним Максимом Наїмовичем

Ухвалено кафедрою соціології (протокол № ___ від _____)

Погоджено Методичною комісією факультету (протокол № __ від _____)

Додаток 1.

Питання до МКР.

Напишіть творче есе на одну з тем (до 3 сторінок), опрацювавши основну та допоміжну літературу (див. список літ). Зробіть виступ на семінарському занятті, висловивши основні ідеї есе.

Тема 1. Теорії війни в соціологічному дискурсі

Тема 2. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси

Тема 3. Поняття цивілізації в практиках воєнного часу. Поняття цивілізації в ідеологічних дискурсивних практиках. Поняття цивілізації в повсякденних практиках.

Тема 4. Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (робота М. Калдор).

Тема 5. Ситуації з ВПО в Україні: результати національного моніторингу

Додаток 2.

Питання до заліку.

1. Соціологія війни і військова соціологія: об'єкт, предмет, напрямки дослідження.

2. Концепція 4GW Уільяма Лінда (William S. Lind). Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Культурологічний, соціобіологічний, економоцентричний і організаційний підходи до війни.

3. Виклик кризи і війни та методологічні можливості соціології. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни.

4. Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.
 5. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни.
 6. Війна і пропаганда. Теорія масової свідомості.
 7. Суспільні опінії: феномен і засіб управління масами.
 8. Війна як каталізатор девіантності. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології.
 9. Колабораціонізм як девіація воєнного часу.
 10. «Луганський синдром»: теорія соціолога І. Кононова.
 11. Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни.
 12. Тактика керованого хаосу.
 13. Домінуючі дискурси гібридної війни.
 14. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни.
 15. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.
 16. Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії.
- Post-Soviet post-conscription.
17. Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму.
 18. Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування.
- Стратегії виживання мирного населення в умовах війни.
19. Геополітична складова української політичної кризи 2013-2014 рр. Внутрішньоукраїнська динаміка політичної кризи.
 20. Історія, етнічна структура й ідентичність Донбасу.
 21. Регіональні авто- і гетеростереотипи (Донбас-галичина) та їх використання у практиках політичної влади в Україні.
 22. Донбас: сценарії розвитку та реінтеграції.
 23. Державна політика стосовно ВПО в Україні. Експертні оцінки прийняття ВПО в українських громадах.
 24. Поняття та критерії адаптації й інтеграції ВПО.
 25. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації ВПО у приймаючих громадах України.
 26. Умови скасування статусу переселенця.